

מבט על, גיליון 637, 2 בדצמבר 2014

הספקת מערכות הגנה אווירית S-300VM למצרים

צבי מגן ויפתח שפיר

ב-12 בנובמבר 2014 פרסמה התקשורת הרוסית, כולל האתר של סוכנות הידיעות הרשמית TASS, ידיעה על אודות הספקתן של מערכות הגנה אווירית מדגם S-300VM למצרים. הידיעה יוחסה לדברים שאמר סגן מנהל הסוכנות הפדרלית הרוסית ליצוא הביטחוני. לדבריו, ונצואלה הייתה המדינה הראשונה שרכשה מערכת זו ומצרים, היא השנייה. יומיים לאחר מכן פרסמה סוכנות TASS הכחשה, שעל-פיה "טרם נחתם חוזה". בהתחשב בדרג הדובר, שלו מיוחסת ההודעה המקורית, ניתן להניח, כי יש דברים בגו על אף ההכחשה, ואכן מתקיימים מגעים בין מצרים לרוסיה בנוגע לרכישת המערכת – גם אם טרם נחתם חוזה. ניתן אף לחזק מידע זה בהודעה מטעם המפעל המייצר את התובות של המערכת, ובה נמסר על השלמת יצור 12 יחידות "עבור לקוח זר".

המערכת בה מדובר, היא S-300VM שגרסת היצוא שלה מוכרת בשם Antei-2500 וכינויה במערב הוא SA-23. יש להבחין – ולא לבלבל – בין מערכת זו לבין מערכת ה-S-300 על דגמיה השונים (S-300P/PMU1/PMU2, שכינוין המערבי הוא SA-10/20), שהוצעה בזמנו לאיראן ולסוריה. מערכת ה-S-300V פותחה בשנות ה-80 על ידי מפעל אנטיי עבור צבא היבשה הסובייטי, ומסיבה זו כל רכיביה מתנייעים על רכבים זחליים. המערכת המתקדמת כוללת מספר רב של אלמנטים, כולל רכבי פיקוד, כמה סוגי מכ"ם למשימות שונות, ארבעה סוגי משגרים, ו-2 סוגי מיירטים. טווח היירוט המרבי שלה הוא 200 ק"מ וקיים מיירט בעל טווח מוגדל של עד 300 ק"מ. המערכת מצטיינת גם ביכולותיה נגד טילים בליסטיים. כבר בגרסאותיה המוקדמות (S-300V או SA-12 Gladiator בכינויו המערבי), היא החזיקה ביכולת נגד טילים, ועל פי הדיווחים, יכולות אלו שופרו בגרסאות החדשות.

בשל סגולותיה, מערכת ההגנה האווירית הנדונה נחשבת לאיכותית לעומת מערכות המסופקות למדינות המזרח התיכון, עד כי היא נתפסת כאמל"ח שאספקתו מפרה את מאזן הכוחות האזורי – הן לגבי מדינות המצויות בעימות ביניהן והן בתרחיש של עימות עם ישראל והמערב.

במהלך השנים האחרונות נמנעו הרוסים מלספק מערכות דומות (כמו S-300PMU-1/PMU-2) למדינות העימות, גם לאחר שהדבר הובטח ואף נחתמו חוזים להספקתם – כמו במקרה של סוריה ואיראן. הפרת הבטחות אלה לוותה בטונים צורמים, כאשר האיראנים אף הפעילו בתגובה לחצים משפטיים בינלאומיים נגד רוסיה. הסיבות לאי-הספקתן של המערכות הללו התבססו על שיקולים, הקשורים בסנקציות הבינלאומיות, שרוסיה מחויבת להן לפחות בנוגע לאיראן, והתחשבות באינטרסים ישראלים, המבוססת כנראה על הבנות הדדיות לגבי מגוון סוגיות. אם כן, מדוע מופרת עתה הימנעות רוסית זו, דווקא במקרה המצרי?

ההחלטה המצרית על עסקת נשק רחבת-היקף עם רוסיה באה לאחר שנים רבות של התבססות מצרית על ארצות הברית בתחומי הצבא, המדיניות והכלכלה. תפנית זו מבטאת את עניינה של מצרים בשינויו של מאזן יחסיה עם שתי המעצמות ובצמצום התלות הבלעדית בארצות הברית. זאת, לאחר שמצרים, כמו מספר מדינות נוספות במזרח התיכון, חשה מאותגרת על ידי הביקורת האמריקאית על הדרך שבה עלתה הנהגתה הנוכחית לשלטון. רוסיה, מצידה, רשמה באמצעות הסכם זה הישג מדיני-אסטרטגי משמעותי, כמו גם כלכלי. מעבר לעניין המובהק בהרחבת הייצוא הביטחוני, השיקול הרוסי המוביל הוא חידוש הדיאלוג עם מצרים וביסוס שיתוף הפעולה במזרח התיכון עם מצרים ושחקנים נוספים באזור. פריצת הדרך הרוסית בגזרה המצרית מהווה תרומה נכבדה לביצור מעמדה האזורי ולקידום האינטרסים שלה מול המערב, בעימות הגלובלי המחרף. אנו עדים להגברת פעילות רוסית במזרח התיכון גם על רקע המשבר האוקראיני, שתפס את מרכז סדר היום הבינלאומי. רוסיה רואה

במציאות שנוצרה במזרח התיכון, לצד חשיבותו האסטרטגית הקבועה, גם הזדמנות להקמת חזית עימות נוספת – לצד זו שהתפתחה במזרח אירופה – על מנת לאזן את הלחצים שמופנים כלפיה בזירה הבינלאומית.

לפיכך, מימוש העסקה עם מצרים, בפרט משום שהיא כוללת הספקת אמל"ח איכותי חדש, שייתכן, כי היה התנאי המצרי לעסקה כולה, יתרום לשיפור מעמדה הבינלאומי של רוסיה וישמש דוגמה למדינות נוספות במזרח התיכון. כמו כן עסקה זו תאגד עד מאוד את האינטרסים של ארצות הברית באזור.

לאחרונה הוזכרה אפשרות לאספקת מטוסי MiG-35 למצרים. ואולם, אפשרות זו אינה סבירה ביותר, בין השאר על שום המשמעות הדוקטרינרית והלוגיסטית הכבדה האמורה להתלוות לקליטה של מטוסי קרב מתוצרת רוסית בחיל האוויר המצרי, שלפני כמה עשורים, ובמאמץ רב, עבר לשימוש בציד אמריקאי. במקרה של מערכות הגנה אווירית המצב שונה. מצרים לא נטשה את מערכות ההגנה האווירית הוותיקות שלה מתוצרת ברית המועצות, ובעשור האחרון אף מימשה פרויקט להשבחת מערכות ה-SA-3 הוותיקות. לא ניתן, אם כך, לשלול את האפשרות של קליטת מערכות S-300VM במצרים.

אשר למשמעויות עבור ישראל, מיירט בעל טווח של 200 ק"מ יוכל להגיע בקושי עד תחום ישראל מצידה המערבי של התעלה. אולם, אם יסופקו מיירטים בעלי טווח של 300 ק"מ, או אם תוכנסנה המערכות לשטח חצי-האי סיני, הן תוכלנה לאיים על כל המרחב האווירי של מדינת ישראל. מעבר לכך, חשוב לעמוד על מרכזיותה של מצרים, כציר אזורי בין המעצמות, כפי שהייתה במשך שנים רבות ועודנה כיום. לא פעם, החלטותיה של המדינה הערבית הגדולה ביותר אשר לברית אסטרטגית עם אחת המעצמות, במיוחד בתקופת המלחמה הקרה, חוללו אירועים בעלי השלכות מרחיקות לכת. די להזכיר את עסקת הנשק הצ'כית ב-1955, שהייתה אחד מהגורמים למשבר סואץ, או את החימוש בנשק נגד מטוסים בתקופת מלחמת ההתשה, שהייתה לו חשיבות מכרעת במלחמת יום הכיפורים. להבדיל, פניית הפרסה המצרית לאחר אותה מלחמה קרבה את מצרים לארצות הברית ובסופו של דבר אפשרה את חתימתו של הסכם השלום בין מצרים לישראל. למרות השוני בין המצב כיום לבין זה ששרר בעבר, מקרים אלה מלמדים, כי יש לקחת במלוא הרצינות את צעדיה של מצרים, על רקע תפקידה הקריטי באזור.

אמנם, מצרים אינה מהווה כיום מדינת עימות של ישראל, אולם להכנסת המערכת המדוברת לאזור, מעבר למשמעויות המבצעיות, עשויות להיות השלכות תקדימיות. האירוע הזה עשוי לסמן נקודת התחלה של מגמה שעלולה להתפשט למדינות עימות. על כן יש להניח, שהשיקול הישראלי נלקח בחשבון על ידי רוסיה וכי אין בכוונתה להרחיק לכת בנושא זה מעבר למצרים, שאינה מסכנת ממשית את האינטרסים הישראליים. ואולם, קשה לחזות האם תישמר הבנה זאת בין ישראל לרוסיה לאורך זמן.